

ОДБРАНА РЕКЕ

Данас је проблем одбране реке сложенији него што је био у Другом светском рату, како због огромног повећања ватрене моћи браниоца и наглог развоја средстава за прелаз, тако и због обимних хидротехничких радова који се изводе у многим земљама. Ове околности утичу на измену тактичких поступака и на сам начин одбране реке, повећавајући или смањујући њихов значај у евентуалним будућим ратовима. Тако се израдом великог броја хидроцентрала браниоцу пружа могућност да огромне масе воде, акумулиране у вештачким језерима, искористи као веома активне препреке (у виду поплаве) за рушење мостова и потапање пловних средстава на реци. Међутим, даљи развој савремених средстава за прелаз, коришћење атомске енергије и реактивних оруђа, затим развој авијације, а нарочито масовна употреба хеликоптера и конвертоплана за транспорт у оквиру тактичких јединица, умањиле значај реке као препреке и олакшати њено форсирање. У вези с тим у англо-америчкој литератури се већ сада појављују мишљења да модерна армија може лакше савладати велику реку него минско поље. Ова мишљења базирају на искуствима стеченим применом хеликоптера у Кореји и испитивањима нових типова тенкова који се, употребом специјалних пластичких купола за заштитање, могу кретати и по дну реке, с тим што при изласку из воде аутоматски збацују пластичну заштиту. Међутим, по нашем мишљењу, овакво гледиште, које се заснива само на перспективама развоја авијације и тенкова, а које занемарује остале важне факторе, сувише је једнострано и претерано. Исто тако било је претерано и мишљење које је постојало пред Други светски рат по коме река вреди за одбрану више него најбољи положај у виду гробана.

Као што се види, ове чињенице довољно истичу потребу да се проблем одбране реке у савременим условима детаљније размотри. Због тога ћемо покушати да кроз неколико карактеристичних примера одбране река у току Другог светског рата и на основу перспектива даљег развоја савремених средстава за прелаз изнесемо и своје мишљење о неким питањима из одбране река, како би се кроз дискусију могло доћи до што правилнијег гледишта о њиховој одбрани у нашим условима.

Да би се могло доћи до правилног закључка о томе да ли је значај одбране река данас толико умањен, како се то износи у поје-

диним делима англо-америчке литературе, потребно је истаћи у чему се река као препрека разликује од других вештачких препрека, затим какав је утицај развоја савремених средстава за прелаз и, најзад, како на савлађивање реке утиче повећање броја тенкова и моторних возила савремених армија.

Као што је познато, река није обична, мртва препрека, коју треба само једном савладати, као што је то случај са вештачким препрекама (минским, жичним и др.) испред неког утврђеног положаја, већ стална и жива препрека која се може савладати, али не и уништити. Она стално постоји и ради, тако да онај који савлађује реку мора на њу непрестано да мисли, а често и да се бори са њом. При томе, све реке немају исти значај као природне препреке, већ то зависи од њихове ширине, дубине, брзине тока, карактера обала и обалског подручја, висине водостаја, годишњег доба и атмосферских прилика. Тако, на пример, Колубара за време лета и ниског водостаја у доњем току не претставља неку озбиљнију препреку, али у пролеће, код високог водостаја, претставља препреку ширине око 2 км коју је тада теже савладати него Саву.

Већа река претставља знатну противтенковску и противпешадску препреку, те су за њено савлађивање (пребацавање пешадије, артиљерије, тенкова и борбених потреба) потребна и инжењерска средства. Пошто знатно ојачава положај који се налази позади ње, она омогућава браниоцу да одбрану на реци организује сразмерно slabим снагама, а да у резерви за маневар задржи јаке снаге. Због тога се, у Другом светском рату, већина великих битака изводила око река. На пример, Совјетска армија је, у првом периоду рата (1941—1943), одбраном река (Дњестар, Дњепар, Дон, Волга) успевала да ублажи своју привремену слабост и избегава одлучне ударе. Исто тако је и Немачка армија у другом периоду рата (1943—1945) водила одбрану ослањајући се на веће реке (Десна, Сож, Дњепар, Буг, Нарев, Висла, Одра — на Источном фронту, затим Меза, Мозел, Рајна — на Западном фронту и Дунав, Драва, Дрина, Босна, Врбас, Уна и др. — на нашој територији у завршним операцијама). На реци Нареву Немци су, на пример, успели да читавих пет месеци (од 5 септембра 1944 до 16 јануара 1945) задрже цео Други белоруски фронт (око 30 пешадиских дивизија и неколико тенковских корпуса) са свега 6 пешадиских и 2 тенковске дивизије. Исто тако, одбрана Висле и Одре 1945 године показала је да је одбрана реке могућа сразмерно slabим снагама, и то у времену када је свакоме било јасно да је Немачка изгубила рат. И искуства са Западног фронта показују предности које негазна река пружа браниоцу, иако је тамо отпор био слабији а нападач располагао са много више и савременијих средстава за прелаз. На реци је било увек заостављено непријатељско наступање, тако да је нападач био често пута приморан да врши прегруписавање снага, да довлачи велику количину средстава за прелаз и да га врши под најјачом ватром браниоца. Разуме се, за умешног браниоца то је претстављало драгоцен добитак у времену, које је користио за привлачење ре-

зерви на место главног прелаза и за активно дејство против нападачевих снага подељених реком.

Нема сумње да ће даљи развој савременог наоружања и средстава за прелаз умањити значај реке као препреке у односу на њен значај у прошлом рату, али и поред тога реке ће и даље претстављати озбиљне препреке, нарочито ако се ојачају минама на обали и у води, и ако се умешно користи потенцијална снага воде, акумулиране у систему хидроцентрала. С друге стране, за модерну армију са великим бројем тенкова, артиљерије и механизованих возила река је знатно већа препрека него за армију која је мање засићена тим борбеним средствима. Према томе, може се са довољно основа закључити да ће реке и даље претстављати озбиљне препреке за мотомеханизоване јединице, и да ће бранилац и убудуће тежити да испред положаја има, кад год је то могуће, реку као препреку. Да би се својства река што боље искористила, намеће се потреба да их за време мира стално изучавамо, а нарочито водни режим и хидротехничка постројења на њима.

Начин одбране реке

Код *посредне одбране реке* бранилац влада обема обалама, јер држи у својој власти прелазе и мостобране. Наша Ратна служба предвиђа држање мостобрана само онда кад се намерава прећи у противофанзиву, и то само за веће оперативне јединице. Међутим, искуство последњег рата показује корисност држања мостобрана и онда када реку бране и мање јединице, па и онда кад се не намерава прелазак у противофанзиву. У марту и априлу 1945 године 22 немачка дивизија бранила је мостобране на Сави код Бијељине и Брчког и приморала јужну групу наше Прве армије да претходно заузме ове мостобране, па тек онда да форсира Саву код Брчког у циљу дејства у бок и позадину непријатеља на Сремском фронту. Тада су наше 5 и 17 дивизија водиле тродневне тешке борбе за ликвидацију мостобрана код Брчког, који је најзад омогућио 22 немачкој дивизији да под борбом пребаци преко Саве своје пукове и артиљерију. Исто тако, у априлу и мају 1945 године, приликом повлачења долинама река Босне и Уне, немачке и усташке дивизије поседале су својим деловима мостобране код Добоја и Модрича (на десној обали Босне) и код Босанског Новог, Костајнице и Дубице (на десној обали Уне) и упорно их браниле све док се главнине колона нису извукле на север. Дивизије наше Друге армије водиле су по неколико дана огорчене борбе за овлађивање овим мостобранима и тек кад су их заузеле, могле су форсирати Босну и Уну и продужити даље наступање ка Загребу.

Немци су 1943 године бранили Северни Доњец са корпусом јачине три пешадиске и једне тенковске дивизије, при чему су на супротној обали имали уређен мостобран који им је послужио да активним дејством са њега спречавају форсирање реке из покрета и да омогуће извлачење снага које су водиле маневарску одбрану и привремено се задржале испред реке. При одбрани Висле 1945 године Немци су држали тврђаву Грауденц као мостобран на њеној десној

обали, тако да је 65 совјетска армија била принуђена да окружи ову тврђаву и да крилима форсира реку. Активним дејством немачких трупа са овог мостобрана било је за дуго угрожавано даље наступање 65 армије, док је његова посада месец дана привезивала за себе једну читаву армију која је ускоро сменила делове 65 армије код Грауденца, и то у времену када је Други белоруски фронт водио врло тешке борбе у Померанији.

Из ових примера се јасно види да мостобране могу држати и мање снаге и да су они неопходни, нарочито онда када треба обезбедити повлачење јединица које маневарском одбраном стварају време за поседање положаја за одбрану на реци. За овај циљ бољи су мали мостобрани, са посадом јачине једног ојачаног батаљона до ојачаног пука, и то по могућству на делу где река прави избочину у нашу страну тако да се артиљеријом са овој стране обале може тући испред предњег краја мостобрана. Код предратних утврђења северног дела Југославије био је на Тиси и Дунаву пројектован, а делом и израђен, велики број мостобрана за посаде до ојачаног пука. При студији утврђивања бивше Југословенске војске немачки Генералштаб дао је повољну оцену само за ове мостобране говорећи да су били врло вешто уткани у систем одбранбених положаја и да су браниоцу омогућавали слободу маневра у све стране. Нажалост, њихова вредност се није могла оценити у рату, јер су их јединице, по наређењу, напустиле без борбе.

Држањем мостобрана не олакшава се само извлачење сопствених јединица у повлачењу са друге обале, већ се и нападач приморава да ангажује веће снаге како би могао прво да ликвидира мостобране па тек онда да врши форсирање реке, или да остави знатан део снага за блокирање мостобрана (као што је био случај са 65 совјетском армијом на Висли), а да осталим снагама врши форсирање измеђ мостобрана. Међутим, код другог случаја браниоцу се пружа врло повољна прилика да са мостобрана активно дејствује у бок непријатељских снага које врше форсирање.

Непосредна одбрана реке састоји се у одбрани њене овој стране обале. Код оваквог начина одбране бранилац би морао да организује такву службу извиђања и обавештавања, да може пратити непријатељске припреме за форсирање и благовремено открити почетак форсирања. Поред тога, на самој реци треба организовати солидан ватрени систем у циљу спречавања и отежавања непријатељског прелаза и створити такве услове да се може извршити успешан противнапад резервом пре него што нападач успе да пребаци главне снаге и артиљерију.

Пошто је све ове захтеве веома тешко испунити, то су у историји ратова врло ретки примери успешне одбране реке. Па и поред тога одбраном положаја на реци добијало се у времену више него одбраном обичног положаја и тиме стварани повољнији услови за привлачење и активну употребу оперативних резерви. Због тога су у Другом светском рату најтеже борбе вођене тек у оној фази када је нападач проширивао освојене мостобране и када их је уређивао

као полазне положаје за даље дејство, јер је због активног дејства браниочевих резерви овај момент за нападача био исто тако критичан као и само искрцавање првих делова на супротну обалу. На пример, приликом форсирања Дњепра, у октобру 1943 године, 65 совјетска армија је пет дана водила тешке борбе на мостобранима и одбијала нападе немачких мотомеханизованих снага које су биле хитно упућиване на реку. Или, у новембру 1944 године, код Батине на Дунаву, Немци су вршили шест дана нападе на мостобран наше 51 и совјетске 233 дивизије и успели да их потисну на неколико стотина метара до реке, тако да су пешадиском ватром могли тући места прелаза и супротну обалу. Исто тако, при форсирању Одре, Немци су на мостобрану дубине 3 км успели да четири дана прикују 65 совјетску армију.

Иако изнети примери показују могућност активног дејства слабијим снагама у времену док нападач није обезбедио шире мостобране, ипак треба имати на уму да је у то време бранилац имао врло слабу подршку сопствене авијације и да су његове јединице претрпеле велике губитке у ранијим борбама пре извлачења преко реке.

Организација одбране реке

Пре него што се донесе одлука о одбрани реке потребно је и корисно да се река детаљно проучи не само као препрека, већ и у погледу свих хидротехничких уређаја и мелиорационих радова у захвату отсека будуће одбране, као и важнијих хидротехничких уређаја узводно. При процени вероватних дејстава нападача и одређивању највероватнијих отсека и места непријатељског прелаза требало би имати у виду да савремена средства за прелаз нису толико везана за комуникације и повољне обале као што је било раније и да ће нападач понекад намерно бирати теже техничке услове, да би тиме постигао оперативно и тактичко изненађење. Зато би и распоред браниоца требало подесити тако да се, поред сигурног затварања највероватнијих отсека и места прелаза, омогући успешно активно дејство и на осталим отсецима. С друге стране, модерна средства за прелаз (амфибије и пловни тенкови) су веома осетљива и траже нарочито повољне услове за излазак на супротну обалу. За њих је најкритичнији моменат када са пропелера прелазе на тачкове или гусенице и тада је довољан мало већи степеник у води или дубљи муљ, па да им онемогући излазак на обалу. Колика је то незгода може се видети из чињенице да су на маневру који је одржан на доњем току Тисе, у септембру 1947 године, на отсеку ширине 8 км била свега два повољна места за излазак лаких амфибија. А колико је било важно обезбеђење излаза за ова савремена средства види се из примера форсирања Рајне у марту 1945 године, када су Енглези на отсеку сваке бригаде унапред пребацили по једну пионирску чету за уређење излаза амфибија „Буфало“ и тенкова „ДД“. Кад се има у виду да река наизменично подлокава час једну час другу обалу, онда се види да се и сразмерно малим засецањима на жаловитим деловима обале може

свака негазна река уредити као врло озбиљна препрека против ових средстава.

При одбрани реке требало би у пуној мери поклонити пажњу оним уређајима на реци којима се може мењати ниво воде, јер ће и нападач тежити да их се дочепа пре почетка форсирања или бар у времену пребацивања првог ешелона. Отварањем или рушењем брана ослобађају се огромне масе акумулиране воде која топећи и носећи пловна средства и мостове на реци привремено онемогућава сваки прелаз. Тако су у априлу 1951 године Северокорејци рушењем бране на језеру Хвачон за три дана прекинули саобраћај на мостовима 9 америчког корпуса преко реке Пукхан. Висина таласа била је 1,4 м. И поред велике предострожности и непрекидног осматрања и обавештавања из ваздуха, ипак су биле причињене велике материјалне штете и једва се успело са расклапањем понтонских мостова и извлачењем већег дела материјала. А да Американци нису ово очекивали и да нису извршили све припреме за парирање, последице би биле катастрофалне. Да би се обезбедио од будућих поплава 9 корпус је водио специјалну операцију за заузимање бране, тако да је у јулу 1951 године успео да је заузме и поруши.

Да би се поплава могла што боље искористити, потребно је да се ови уређаји детаљно проуче, да се изврши хидротехнички прорачун на основу кога ће се видети колика ће бити висина и брзина воденог таласа, да се утврди дужина отсека на којој талас има успешно дејство, време трајања таласа, ширина плавног подручја, итд. При коришћењу оваквог начина поплаве, одбрана се мора повући толико уназад да талас не оштети сопствене одбранбене организације. Исто тако, морају се детаљно проучити и сви објекти у вези са мелиорационим радовима, којих има много, нарочито код великих низиских река (канални, насипи, уставе, пумпне станице, итд.), а поготово ако се на отсеку одбране налазе и ушћа притока, јер се и помоћу њих може осетно мењати ниво воде у реци.

Служба контроле водостаја и познавање тенденције његовог даљег раширења или опадања врло је важан фактор при доношењу одлуке о одбрани, особито кад је водостај висок и кад постоје могућности изазивања поплава на непријатељској обали. С друге стране то је потребно и за то да би се предузимањем мера непријатељу онемогућило потапање наших одбранбених радова. Отуда проистиче потреба да се још за време мира стално проучавају и сређују сви подаци о рекама на територији вероватних будућих попришта. А да би начелници инжињерије у току рата могли предлагати своје команданту најефикаснији начин искоришћавања река, треба да буду упознати са свим хидротехничким радовима на свом отсеку. Међутим, и после проучавања ових података и доношења одлуке по карти, потребно је да командант јединице са начелницима родова војске и служби и командантима непосредно потчињених јединица изврши детаљно извиђање реке и околног земљишта, и да непосредно на терену одреди отсеке за одбрану и укаже на начин организације која најбоље одговара идеји маневра.

Наша правила предвиђају повлачење предњег краја по самој обали, односно што ближе обали, с тим што се код мањих река са широко откривеном долином, а нарочито кад супротна обала још и доминира браничевом, предњи крај може повући уназад на погодну линију са које је обезбеђено осматрање и јака ватра. У таквом случају на обалу се истура ојачано борбено осигурање. Међутим, ми сматрамо да и код већих река, а нарочито код оних у равници, предњи крај треба повлачити дуж саме обале само на оним деловима где је обала узвишена, а на осталим деловима првенствено по насипима (јер су то у равници једино повољни положаји) с тим да се на саму обалу истуре борбена осигурања. Треба имати у виду да су ови насипи често удаљени од обале и по неколико стотина метара, а понегде и 1—2 км (нарочито на кривинама да би се смањила дужина насипа). Простор између обале и насипа редовно је обрастао густим врбацама који служе као заштитни појас од таласа за време великог водостаја. Ту често постоји само мали број пролаза између бара заосталих од исоке воде, тако да их борбена осигурања могу врло лако затворити и искористити заклоне који су усечени на обали да би се могао тући ниво воде, без обзира на висину водостаја (лети је, на пример, ниво воде за неколико метара испод висине непосредне обале). На тај начин се може знатно скратити и ширина фронта код кривудавих низиских река. У јесен 1943 године, код одбране Дњепра, Немци су повукли предњи крај дуж реке (непосредно уз обалу) само на узвишеним деловима обале, док су на осталим деловима истурали јака борбена осигурања која су подржавана артиљеријом и минобацачима са главном положаја. При одбрани Висле, јануара 1945 године, уредили су насип дуж реке и насип поред пута Варлубнен-Швец, а при одбрани Дунава код Апатина, посели су насип код Александровог дворца, северно од Казука (секције Сомбор-Осијек, 1:100.000) тако да су 8 бригада наше 51. дивизије и пукови 236 совјетске дивизије два дана нападали непријатеља и тек после неколико узастопних јуриша успели да заузму насип који је од њих био удаљен свега 10—50 м. При томе су 1 и 4 батаљон наше 8 бригаде седам пута вршили јуриш на насип док га најзад нису освојили. Између наших делова и непријатеља налазиле су се баруштине дубине 1—1,5 м. Исто тако, и приликом одбране Саве, априла 1945 године, непријатељ је посео насип Гуња — Рајево Село, стим што је на обали имао појединачна аутоматска оруђа. Како су се домобранске снаге, које су браниле овај отсек, предале 3 батаљону 1 југословенске бригаде без већег отпора, то су суседне немачке и усташке снаге биле изненађене и приморане да се повуку на линију с. Дреновци — Посавски Подгајци — шума Десићево (2,5 до 3 км позади места). На тај начин, бранилац је изгубио могућност одбране на насипу који је за то био уређен.

Из ових примера може се уочити огроман значај насипа у равници, који надвишавају околно земљиште просечно за 3—6 метара, и који због своје велике дебљине и висине омогућавају прикривен покрет тенкова и рокирање осталих снага дуж фронта.

Ако у систему хидроцентрала на реци има и вештачких језера, а желе се користити за стварање поплава у времену непријатељског прелаза, онда предњи крај мора ићи насипом. Висина насипа зависи од највишег водостаја на том делу реке и мора бити изнад њега најмање за 1 м. И док код ниског и средњег водостаја висина таласа при рушењу или отварању бране не прелази висину насипа, дотле при високом водостају таласи могу бити и изнад његове висине, тако да се тада мора посебно прорачунавати колики сме да буде највећи отвор на брани па да таласи не пређу насип. Међутим, ако постоји опасност да се рушењем бране од стране непријатељске авијације изазове плавлeње и нашег положаја, тада ће се морати предњи крај повлачити далеко уназад, ван утицаја таласа, а на насипу оставити само слабије делове са аутоматским оруђима.

Као што је познато, речни ток се дели на отсеке који се за одбрану поверавају здруженим јединицама (дивизијама и бригадама), при чему се задржавају довољно јаке снаге за образовање ешелона и резерви. Важност отсека зависи од правца непријатељског наступања, тактичких и техничких услова за форсирање и закључка о вероватним непријатељским прелазима. При томе наша правила наглашавају потребу за јачим и покретним резервама, али не дају податке о односу између јачине снага за одбрану прелаза и резерве. Ни примери из Другог светског рата не дају никаквих одређених података о односу ових снага. Тако је, на пример, код одбране Нарева за одбрану прелаза било одређено шест пешадиских дивизија на отсеку ширине 180 км, а у резерви су задржане две оклопне дивизије, док је код одбране Одре за одбрану прелаза било ангажовано петнаест батаљона и 25 батерија на отсеку ширине 40 км, а у резерви задржане три пешадиске и две тенковске дивизије. Међутим, и у једном и у другом случају ове резерве нису биле довољне за успешну одбрану. Разуме се да при оцени неуспеха на Олби треба имати у виду да су тада већ вођене борбе у предграђима Берлина и да је то једна од последњих битака пре капитулације. Ови примери само потврђују начело да резерве никада не могу бити сувише јаке.

С друге стране, треба оставити довољно јаке снаге за непосредну одбрану реке, које ће бити у стању да својом ватром не само спрече прелаз, него и да угрозе све припреме које нападач изводи у циљу прелаза. Зато поред артиљерије за ово треба доделити и јаке пешадиске снаге, а нарочито што више аутоматских оруђа.

Пошто је веома тешко задовољити ове противположене захтеве, то се однос између резерви и делова за непосредну одбрану мора увек решавати у складу са конкретним условима одбране, при чему ће задатак и величина јединице, ширина отсека додељеног за одбрану, величина реке и земљишни услови у захвату реке играти важну улогу, а то је код сваког конкретног случаја локвије. Код оперативних јединица, у отсудној одбрани велике реке, други ешелон и резерве могу бити јаче и износити око половине целокупних снага, док ће код маневарске одбране бити много слабије и за њих ће се у најбољем случају моћи одвојити око трећине снага. Да би могле благовремено

интервенисати на правцу где се испољио главни непријатељски прелаз, резерве морају бити моторизоване и у свом саставу имати што више тенкова и самоходне артиљерије. У противном, оне ће редовно каснити, тако да се неће моћи благовремено употребити.

Тактичке јединице (дивизије и бригаде) врше расподелу на део за непосредну одбрану прелаза и општу резерву и деле свој отсек непосредно потчињеним јединицама. У почетку Другог светског рата скоро код већине армија се предвиђало задржавање у резерви најмање половине снага, али се ово у рату није нигде остварило, јер су јединице браниле сувише велике отсеке, тако да се у резерви могло задржати обично 1—2 батаљона на дивизију.

Да би се одбрана дивизиског отсека могла организовати тако да се може осматрати цела река и супротна обала, а места погодна за прелаз тући јаком ватром, посудање је морало бити групно по принципу одбране на широком фронту. Тако су код Дњепра, 1943 године, скелет одбране сачињавала насељена места у непосредној близини реке, а посада отпорних тачака састојала се обично од ојачане пешадиске чете или ојачаног пешадиског батаљона, док су међупросторе обезбеђивале покретне групе аутоматичара, тенкови и самоходна артиљерија. На правцима где се очекивао прелаз, прикривено су били распоређени, пешадија и тенкови, а дивизиска резерва се обично делила у две групе. Сем тога, на путевима дуж реке често су крстарили тенкови и самоходна артиљерија. Артиљериске групе су ретко формиране, већ је артиљерија била подељена по отпорним тачкама, док су на узвишењима поред реке постављана артиљериска оруђа 75 мм за тучење река фронталном и уздужном ватром. Слично је било и при одбрани Дунава код Батине и код Апатина, где је постојао само један батаљонски рејон на положају изнад Батине, а све остале отпорне тачке биле су јачине једне чете и једне батерије. Пуковске резерве су обично биле јачине једне чете, а батаљонске по један вод, али су пуковске резерве ретко успевале да задрже нападача до пристизања дивизиске резерве.

Ове мале резерве у оквиру тактичких јединица нису успевале да пребачене непријатељске делове набаце на реку и униште их у заједници са посадом отпорних тачака, или да јачег непријатеља задрже до пристизања следећих резерви. Зато се поново појављује потреба за знатно јачим резервама него што су биле у прошлом рату. То би се могло постићи увођењем већег броја аутоматских оруђа у пешадиске јединице, јер би се повећавањем њихове ватрене моћи могле смањити посаде отпорних тачака и на њихов рачун ојачати резерве. То је данас утолико потребније што ће резерве убудуће имати велику улогу и у спречавању тактичких авиодесаната.

Пошто ће батаљон при одбрани реке поседати шири фронт, његова резерва ће морати да располаже јачом ударном снагом и већом покретљивошћу да би могла интервенисати пре него што нападач успе да пребаци следећи талас. Због тога је потребно да се тенкови (кад год се њима располаже) придају и батаљонима, тако да би батаљонска резерва, јачине 1—2 вода пешадије, вода аутоматичара, одељења до

вода митраљезаца и неколико тенкова била у стању да за неколико минута интервенише на сваком месту искрцавања на отсеку батаљона. Она би, у том случају, са посадом отпорних тачака могла да набаци на реку слабије непријатељске снаге и да упорном борбом заустави надирање јаких нападачевих снага све до пристизања пуковских резерви. За брзо пребацивање ове резерве довољна су 3—4 камиона. Или, например, у пуковској резерви могла би се задржати 1—2 чете пешадије, чета аутоматичара, вод до чете митраљезаца и вод до чете тенкова, са 9—12 камиона за њихово пребацивање. Најзад, у вези овога, у дивизиској резерви може се задржати 1—2 батаљона пешадије, чета аутоматичара, митраљеска чета и чета до батаљон тенкова. У дивизиској резерви поред тенкова треба да буде и моторизоване артиљерије. И ова резерва мора бити обезбеђена камионима за брзо пребацивање. Пошто је код тактичких јединица тежиште на непосредној одбрани прелаза, то нема велике разлике између отсудне и маневарске одбране, те би и код једне и код друге одбране резерва требало да буде јачине око једне трећине снага.

За заштиту хидротехничких постројења (брана и устава) мора се увек одредити посебна посада, јер ће ова постројења често бити главни циљ непријатељског препада. Поред тога, мора се одређивати специјална ПА заштита, да би се онемогућило да их непријатељска авијација уништи пре форсирања.

Пошто успех целе одбране реке често пута зависи од отпора и упорности малих јединица, то и фортификациско уређење положаја за одбрану реке има изванредан значај. Например, код Батине на Дунаву, јака ватра немачких аутоматских оруђа из виноградских подрума, који су се налазили северно од Споменика, приковала је два ојачана руска батаљона, који су били пребачени око подне, нанела им огромне губитке и спречила даље пребацивање преко реке све до пада мрака. Исто тако, слаби немачки делови на обали Рајне спречили су ватром искрцавање првог таласа левокрилне бригаде 15 шкотланђанске дивизије тако да је и после четворочасовног тучења јаким артиљериском ватром бригада била принуђена да помери форсирање низводно од ових делова. Пребацивање на овом месту почело је тек пошто су непријатељски делови ликвидирани нападом из позадине. Или, например, код Брчког, један митраљез, који је био бочно постављен у насип порушеног моста, ометао је пребацивање првих делова наше 5 дивизије више него читава непријатељска посада на отсеку узводно од моста.

Немци су врло вешто усецали митраљеске бункере у стрме обале и насипе, тако да их ни јака артиљериска ватра у току припреме прелаза није могла уништити, те су за време превозења тукли нападача бочном ватром. При уређењу овако малих ослонаца мора се увек обратити пажња на њихову заштиту од јаке артиљериске ватре и од дејства јуришне авијације, а поред тога и на стварање кружне одбране, да би се могли одржати и онда кад им непријатељ, који се евентуално пребацио на суседном отсеку, угрози бок и позадину.

Због велике ширине фронта који се при одбрани реке додељује тактичким јединицама, утврђивање би требало да буде групно. При томе се најјаче утврђују они отсеци који су погодни за прелаз (утврђивање у виду батаљонских рејона одбране), а остали у виду четних или водних отпорних тачака организованих за кружну одбрану. У систем одбране треба увек укључити насељена места и групе зграда, јер се могу уредити за упорну одбрану сразмерно малим радовима. (Немци су, на пример, при одбрани Висле врло често користили зграде од камена као јаке бункере). Постојећи насипи могу се такође врло добро користити за организацију одбране, с тим што објекте треба радити на задњем нагибу и добро маскирати. Уређење преградних положаја такође има велики значај, при чему велику корист пружају они канали који својим насипима изводе управно на ток реке, јер се код река на којима постоје обимни мелиорациони радови може системом канала и насипа организовати јача одбрана него што је одбрана по систему ровова.

Пошто могућност скидања јединица са неангажованих отсека и њихово пребацивање на отсек где се већ испољио непријатељски прелаз зависи од сигурног саобраћаја дуж реке било би корисно да се на обали, где нема насипа и канала који би се могли искористити за прикривен саобраћај дуж фронта, отпорне тачке повезују са једним или два рова, што зависи од расположивог времена. Исто тако велики значај имају и комуникације за привлачење резерви. Тако, на пример, у међупросторима отпорних тачака одбранбеног положаја на обали Дњепра, Немци су били израдили два непрекидна рова са саобраћајницама који су им служили за маневар по фронту и одбрану међупростора на случај непријатељског прелаза на овом делу реке; митраљеска гнезда и склоништа израдили су тако да штите од парчади граната (на местима вероватних прелазачак и у ојачаном типу); отпорне тачке опасали су жичним препрекама, а на местима погодним за форсирање минирали су обе обале. Она насељена места на супротној обали која нису улазила у склоп мостобрана била су спалена да се непријатељу не би оставио материјал за савлађивање реке. У току ноћи река је осветљавана ракетама, а на неким местима и рефлекторима. Или, на пример, на реци Одри Немци су били организовали одбрану дубине 12—15 км која се састојала из неколико линија непрекиданих ровова и низа отпорних тачака уређених на доминирајућим висовима и у насељеним местима. Сам град Штетин, који је имао уређен спољни одбранбени појас, био је организован и за кружну одбрану. У систему одбране нарочито су добро били искоришћени друмови и железничке пруге, тим пре што су били израђени на високим насипима. Међутим положаји на Рајни, који су имали малу дубину и састојали се углавном из земљаних радова, били су уређени на брзу руку — тек по завршетку битке за Рајнску Област. Ту су једино градови Везел и Рес имали организован појас одбранбених положаја са противтенковским рововима.

На Драви, Немци су 1945 године утврдили десну обалу по групном систему, с тим што су дуж саме обале целог отсека били из-

радили ровове за одељења или водове и повезали их уназад саобраћајницама. При томе су скелет одбране на самој обали сачињавали армирано-бетонски бункери, који су били израђени још пре Другог светског рата, а на местима где су растојања између бункера била већа, израђени су и лаки бункери од дрвета и земље. Поред тога, у бункере су биле претворене и све зграде које су се налазиле у близини Драве, док су непосредни међупростори минирани противпешадишким минама (углавном „С“ и „Шток“ минама у шумском појасу, а „Шу“ минама на самој обали). На важним правцима биле су израђене три линије ровова, а на мање важним само две. Даље, сва насељена места у појасу до 3 км јужно од Драве била су уређена за кружну одбрану, а на дубини од 3—4 км организован је други положај, уређен у групном систему. Сем тога, на линији с. Визовац — с. Јосиповац (карта Осиек 1 : 100.000) уређен је преградни положај, с тим што су села Визовац, Стаматовци и Јосиповац такође била уређена за кружну одбрану. Исто тако за кружну одбрану је организована и важна раскрсница јужно од Осиека, то јест с. Чепин. Препреке од бодљикаве жице постављане су углавном само око бункера и артиљерских положаја, а на појединим правцима повлачења на сваких 20—30 м били су ископани појединачни заклони за прихват. Положај на самој обали поседали су преко дана само осматрачки делови, док су се остале јединице налазиле у насељеним местима, а преко ноћи обала је поседана много гушће. Дивизиске резерве биле су распоређене тако да се један батаљон налазио у с. Трпиња а један у с. Чепину, док је пионирски батаљон био у Бијелом Брду. Штаб дивизије био је најпре у Осиеку, а потом је премештен у с. Чепин.

Ови примери показују како су, с обзиром на расположиво време, величину реке, карактер обала, јачину снага и ширину фронта јединице, биле примењиване основне поставке о утврђивању у Другом светском рату. Код свих ових примера пада у очи мала дубина распореда. Једино су на Одри јединице из оперативних резерви утврђивале и линије по дубини отсека. По нашем мишљењу, било би потребно да се поред одређивања јачих резерви (код тактичких јединица најмање једна трећина снага), у висини свих резерви, почев од батаљонских, уређују и отпорне тачке за јачину чете до батаљона и да се сва насељена места у дубини распореда дивизије организују за кружну одбрану.

Пошто се уређење одбране позади реке изводи скоро увек много раније него што непријатељ избије на реку, то се за ове радове може користити и месно становништво, као што су то Немци применили приликом утврђивања основних објеката свих наведених положаја.

С обзиром на дуго задржавање радиоактивности на води, мала је вероватноћа да ће нападач при форсирању реке користити атомска зрна, јер би тиме нашкодио више себи него браниоцу. Због тога нема неке нарочите потребе да се објекти за одбрану реке обезбеђују и од тога дејства. Изузетак би чинили само велики градови и мостобрани који по својој оперативној важности претстављају рентабилан циљ и за овако скупа оруђа.

Запречавање има врло широку примену у организацији одбране реке. Зато се ово изводи и на једној и на другој обали, па и на самој реци. На супротној обали треба запречити све путеве и правце који су погодни за прилазак реци, као и сва места вероватне концентрације непријатељских снага и средстава. Нарочито треба запречити предтерен испред наших мостобрана који служи за прихват оних јединица које воде маневарску одбрану у појасу испред реке. Поред тога сва пловна средства на притокама и каналима и сав материјал који би се могао искористити за прелаз треба превући на сопствену обалу, а ако за то нема времена и могућности, онда га уништити или спалити. Код река које имају одбранбене насипе може се за време високог водостаја извршити на непријатељској страни плављење читавог плавног подручја, с тим што би обим плављења, време почетка пробијања насипа, па и степен рушења хидротехничких постројења и објеката регулисао сам командант јединице која самостално брани реку (разуме се у сагласности са задатком јединице и начином даљег вођења операција).

При запречавању на самој реци припремају се за рушење сви стални мостови и хидротехничка постројења (броне, уставе итд.) водећи притом рачуна да се рушење брана у циљу извршења поплава временски усклади са будућим активним дејствима те јединице. С друге стране, код пловних река се предузимају и мере за запречавање пловног тока, што извршава речна флотила (ако се њоме располаже и ако постоје могућности њене употребе), а сем тога, она поставља речне мине, припрема рушења непријатељских понтонских мостова, омета пребацивања скелама и десантним средствима, итд. У подручјима богатим шумама може се пуштањем балвана низводу потпуно прекинути или знатно отежати непријатељски саобраћај преко реке, као што је био случај код форсирања Дрине 1914 године када је одред мајора Маџаревића три дана пуштао балване низ набујалу реку и тиме онемогућио саобраћај преко реке 5 аустроугарској армији.

На реци се највише запречавају они отсеци који су погодни и највероватнији за прелаз. Притом се врши минирање газова, засецање обала и на местима где је повољно за излазак амфибија и пловних тенкова праве степенице у води. Поред тога, кад год се располаже са довољно експлозива корисно је припремити дириговане подводне фугасе, које се са обале пале тек онда кад изнад њих наиђу непријатељска пловна средства. Корисно је да се запрече и ушћа свих притока и канала, који долазе са непријатељске стране.

За спречавање непријатељског искрцавања, нарочито његових јуришних чамаца, поред минско-експлозивних препрека, и остале препреке (крстила, жељеви, одбојнице, нагнуте решетке, жична препрека и др.) имају велику примену. На каменитим обалама могу се корисно применити и каменометне фугасе које се пале у моменту кад им се приближе непријатељски први делови.

Ратно искуство је показало да је сопствену обалу корисно минирати противпешадским минама, нарочито на оним местима где је погодно непријатељско искрцавање, и поставити противтенковске

мине на оним отсесима који су погодни за прелаз амфибија, пловних и подводних тенкова. Ако је код баровитих обала предњи крај повучен уназад, онда треба минирати пролазе између бара, остављајући потребан број пролаза за борбено осигурање. Мине треба постављати испред предњег краја, а минирање праваца у дубини вршити у складу са планом употребе резерве, како минска поља не би ометала слободу маневра. Немци су постављали минска поља у долинама и јаругама које избијају на реку да би и на тај начин онемогућили маневар непријатељских пребачених снага.

И покретни одреди за запречавање имају велику примену при одбрани реке, тако да њихов број може бити већи него приликом обичне одбране. Осим тога, мора се тачно регулисати време извршења рушења брана и мостова, одредити ко има право да нареди рушење и прописати поступак у случају да се не добије наређење за рушење.

Према свему што смо изнели у овом чланку може се доћи до закључка да ће реке и даље претстављати озбиљне препреке, нарочито за мотомеханизоване јединице, и да због тога треба посвећивати нарочиту пажњу организацији њихове одбране. При томе се појављује све већа потреба да се и приликом одбране реке мањим јединицама организују мостобрани на оној страни обали, да се прикупљају и детаљно проучавају подаци о стању реке и њеним хидротехничким уређајима као и о могућности плавења предњег краја код великих река, нарочито у равници где је земљиште поред обала изложено плавењу, да се правилно одређује однос између јачине снага за непосредну одбрану, другог ешелона и резерве, да се проучавају системи и дубине фортификациског уређења положаја и запречавања, нарочито у погледу коришћења вештачких језера, и тсл.

ВОЈНА БИБЛИОТЕКА — СЕРИЈА КЛАСИКА

Шлифен: **КАНА**

Ускоро ће изаћи из штампе „Кана“ од Шлифена, као V књига серије класика. Књига се штампа латиницом на око 400 страна, са 78 скица у посебном прилогу. Цена ће бити око 500 динара.

Аутор овог дела, генералфелдмаршал фон Шлифен, дугогодишњи начелник немачког Главног генералштаба пре Првог светског рата, обрадио је битку за окружење и уништење типа Кане на основу критичке анализе низа примера из Наполеонових и Молткеових ратова. Ова студија, која је корисно служила не само немачким генералима, већ и многим осталим војсковођама за планирање и извођење операција за окружење и уништење непријатеља, и данас је значајна и актуелна.